

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 2023-39
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(61024, м. Харків, вул. Пушкінська 77)

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Керопян Анни Арменівни, підготовлену на тему «Кримінальна відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій» та подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю «Право» (Харків, 2023)

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність дисертаційного дослідження А. А. Керопян «Кримінальна відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій» зумовлюється тим, що на її основі робиться висновок про необхідність забезпечення свободи мирних зібрань, яке згідно Конвенції про захист прав і основоположних свобод не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом. Саме міжнародні та європейські стандарти та практики забезпечення свободи мирних зібрань дозволяють підтримувати рівень демократичного та правового розвитку держави та захищати права та свободи людини. Історично в Україні були негативні спроби посягань на свободу мирних зібрань, яке все ж таки вдалося відстояти, що призвело до переформатування влади, зміни в системі «стримувань та противаг» (див.: Дж. Лок «Два трактати про врядування», Ш. Л. Монтеск'є «Про дух законів»). Від цього балансу взаємодії народу та влади, якій він і делегує повноваження, залежить розвиток держави, рівень забезпечення прав людини. Саме тому свобода мирних зібрань має захищатися ефективними кримінально-правовими засобами. Враховуючи ці обставини, подана праця А. А. Керопян є актуальною та своєчасною.

Тематика підготовленої дисертації узгоджується із виконанням роботи на кафедрі кримінально-правової політики Національного юридичного

університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування» (номер державної реєстрації 0111U000959). Мета запропонованого дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб надати «комплексну науково-правову характеристику кримінальної відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 340 КК України) через встановлення її загальних засад в аспекті історико-правового, міжнародно-правового та порівняльно-правового вимірів, ознак складу цього кримінального правопорушення, основних проблемних питань кваліфікації та покарання; а також розробити пропозиції щодо удосконалення чинного кримінального законодавства України та практики його застосування» (с. 7). На досягнення названої мети були сформульовані дев'ять згрупованих завдань (с. 7, 8), які були досягнені і зафіксовані як наукова новизна одержаних результатів (с. 10-12) та у загальних висновках (с. 157-162).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Під час виконання дисертаційної роботи відповідно до поставленої мети і вирішуваних завдань було застосовано діалектичний, історико-правовий, порівняльно-правовий (компаративний), формально-логічний (догматичний), системно-структурний та статистичний методи дослідження. *Емпіричну базу* дослідження становлять дані із опублікованої судової практики та вироків, винесених за ст. 340 КК України, які внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень, статистичні дані Офісу Генерального прокурора (с. 9, 10).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної праці А. А. Керопян полягає в тому, що подана робота є першим в українській науці кримінального права комплексним дослідженням незаконного перешкоджання організації або проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 340 КК України) із вивченням усіх елементів складу цього кримінального правопорушення та проблем, пов'язаних з кваліфікацією й покарання (с. 10).

Здійснений аналіз змісту даного дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок про наявність елементів наукової новизни. Найбільш суттєвими науковими положеннями у пропонованій дисертації є:

- з'ясування генезису вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій;

- дослідження у порівняльно-правовому аспекті положень законодавства окремих зарубіжних країн щодо кримінально-правової боротьби з подібними кримінальними правопорушеннями;

- авторське визначення поняття “незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій”;

- аргументація недоцільності виключення з диспозиції ст. 340 КК України терміну “незаконне” у зв'язку із сформульованим підходом щодо розуміння “перешкоджання” у широкому та вузькому значенні;

- встановлення необхідності доповнення санкції ст. 340 КК України додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

- надання аргументів щодо перенесення досліджуваного складу кримінального правопорушення у розділ V Особливої частини КК України.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні положення та висновки, що сформульовані у дисертації, відображено у 7 наукових публікаціях, зокрема у 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений Міністерством освіти і науки України, 1 стаття опублікована в зарубіжному виданні, та 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані на міжнародних та всеукраїнських наукових заходах (с. 12, 13).

Положення дисертаційного дослідження мають логічну побудову. За своєю структурою дисертація складається із анотацій українською та англійською

мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (238 найменувань, включаючи посилання на наукові джерела та досліджені вироби за даною категорією кримінальних справ). Загальний обсяг дисертації – 205 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 173 сторінки.

У першому розділі дисертації «Відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій: історико-правовий, міжнародно-правовий та порівняльно-правовий виміри», який складається з трьох підрозділів звернено увагу на історико-правовий аспект становлення та розвитку відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню мирних зібрань, міжнародно-правові засади свободи мирних зібрань та їх імплементацію у національне законодавство України та порівняльно-правову характеристику кримінальної відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій за кримінальним законодавством України та окремих зарубіжних країн.

На думку дисертантки ще імператорський маніфест «Про удосконалення державного порядку» вперше встановлював право на свободу зібрань в Російській імперії. Такий підхід продовжувався закріпленням права на свободу мирних зібрань в радянських Конституціях (1918, 1925, 1937 і 1978 років), що, за думкою авторки мало «суто фіктивний та декларативний характер». У цілому перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій було вперше криміналізовано лише у КК України 2001 р. (с. 14-16). Авторці також вдалося сформулювати перелік міжнародно-правових актів та визначити їх шлях до імплементації у національне законодавство України, практику ЄСПЛ щодо порушень свободи мирних зібрань (с. 17-30). Суттєвим здобутком авторки стало порівняльно-правове дослідження даної проблеми, в межах якої було досліджено: 1) кримінальні правопорушення, родовим об'єктом яких є суспільні відносини, які забезпечують охорону громадського або

публічного порядку (“спокою”) (КК Австрії, Данії, Латвійської Республіки, Нідерландів, Естонської Республіки та ін.); 2) кримінальні правопорушення, родовим об'єктом яких є суспільні відносини, які забезпечують охорону держави (державної влади) та ін. (КК України, Іспанії та ін.) (с. 31-35).

У другому розділі дисертації «Об'єктивні ознаки незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій», який складається з двох підрозділів, досліджено родовий та видовий та безпосередній об'єкти кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України (с. 36-65), проаналізовано суспільно небезпечне діяння та спосіб його вчинення (с. 66-97).

Важливим та необхідним також стало формулювання визначення безпосереднього об'єкта як суспільних відносин, що забезпечують реалізацію конституційного права збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, а додатковим факультативним об'єктом – суспільні відносини, що існують у зв'язку з охороною здоров'я та тілесної недоторканості особи (с. 63, 65). Особливе зацікавлення викликає намагання авторки визначити видовий об'єкт як «суспільні відносини, що забезпечують політичні права та свободи громадян» у зв'язку з чим робиться висновок про перенесення ст. 340 КК України до розділу V Особливої частини КК України “Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» (с. 52, 98).

У межах дослідження дисертантці вдалося надати авторське визначення незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (с. 80), надати аргументи щодо необхідності залишення в тексті диспозиції об'єктивної ознаки «незаконності» перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (с. 79, 80), вказати на неможливість вчинення даного суспільно небезпечного діяння у формі бездіяльності (с. 80-82) та сформулювати авторську диспозицію ст. 340 КК України (с. 99).

У третьому розділі дисертації «Суб'єктивні ознаки незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій», який складається з двох підрозділів, досліджено суб'єкт (с. 100-118) та суб'єктивну сторону даного суспільно небезпечного діяння (с. 119-132). Важливим висновком стало встановлення того, що дане діяння може бути вчинено як службовою особою (спеціальний суб'єкт), так і будь-якою особою – у випадку його вчинення із застосуванням фізичного насильства (загальний суб'єкт) (с. 102). Також авторка довела, що перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій може бути здійснено виключно у формі прямого умислу (с. 127, 131, 133).

У четвертому розділі дисертації «Проблемні питання кваліфікації та покарання за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій» досліджено проблеми розмежування окремих адміністративних та кримінальних правопорушень (с. 140, 141) та запропоновано авторську редакцію санкції ст. 340 КК України (с. 156).

Дисертаційне дослідження А. А. Керопян в цілому має належний ступінь обґрунтованості сформульованих висновків та наданих пропозицій щодо кримінальної відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Наукові висновки та пропозиції підтверджені емпіричними, інформаційними та іншими даними. Авторкою використана істотна кількість літературних джерел та нормативно-правових актів із опанованої проблематики (238 найменувань).

Усе зазначене дозволяє позитивно оцінити рецензовану наукову роботу, відповідний теоретико-методологічний рівень, самостійність її підготування, наявність певних елементів наукової новизни. Загалом позитивна оцінка розглядуваної роботи А. А. Керопян дозволяє звернути увагу на окремі дискусійні положення, а також висловити зауваження:

1. Структура дисертації відзначається своєю логічністю та системністю, що полягає в дослідженні історико-правового, міжнародно-правового та порівняльно-правового вимірів відповідальності за незаконне перешкоджання

організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, проблем кваліфікації та покарання. Кожен розділ містить поділ на підрозділи, в яких розкривається зміст поставленої проблеми. Тільки четвертий розділ, присвячений проблемам кваліфікації та покарання, не містить такого поділу. Такий підхід є суперечливим, оскільки сам розділ в своїй назві та змісті ставить дві проблеми, які органічно потребують окремого дослідження в підрозділах.

2. На с. 14-16 дисертаційної праці авторка приділяє увагу дослідженню історико-правового аспекту становлення та розвитку відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню мирних зібрань в Україні. Важливим став пошук самих витоків досліджуваного складу кримінального правопорушення. Цікавим є висновок про те, що вперше незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій було криміналізоване в чинному Кримінальному кодексі 2001 р. Право на свободу зібрань за дослідженням авторки стало розвиватися лише з постановленням «фіктивних та декларативних» російсько-імперських та радянських конституційних та законодавчих актів. На нашу думку, такий висновок заслуговує на увагу, однак імовірно є передчасним через складні історичні процеси об'єднання українських земель, що входили до різних держав. На цих українських землях тривалий час діяли кримінальні та карні кодекси та уложення, що опосередковано вже регулювали дану сферу суспільних відносин (Велике князівство Литовське, Руське та Жемайтійське, Австро-угорська імперія, Чехословаччина, Угорщина, Польща, тощо).

3. На с. 9, 10 дисертації авторка визначила емпіричну базу дослідження у формі «даних із опублікованої судової практики та вироків, винесених за ст. 340 КК України, які внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень, статистичних даних Офісу Генерального прокурора». В тексті дисертації також наявні приклади з судової практики з посиланнями на конкретні вирoki судів за даною категорією кримінальних справ. Тому, на нашу думку, важливо було б

вказати, яку саме кількість кримінальних проваджень, на якій стадії та за який період часу були досліджені в межах дисертації.

4. На с. 52 авторка робить висновок про необхідність перенесення складу «Незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій» з розділу XV Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів» до розділу V «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина». Такий висновок був сформульований на підставі визначення видового об'єкта даного складу кримінального правопорушення. Разом із цим, на нашу думку, необхідно було б вказати, які ще кримінальні правопорушення, які входять в єдину групу разом із досліджуваним складом та захищають відповідні суспільні відносини, мають бути переміщені з розділу XV та/або інших розділів Особливої частини КК України до розділу V Особливої частини КК України та в яке саме місце і в якому порядку.

5. Істотним науковим здобутком дисертантки слід вважати спробу сформулювати диспозицію ст. 340 КК України як «незаконного перешкоджання організації або проведенню мирних зібрань, якщо це діяння було вчинене службовою особою або із застосуванням фізичного насильства чи погрозою його застосування» (с. 99). Цей висновок корелюється із дослідженням суспільно небезпечного діяння, способу його вчинення (с. 66-97) та суб'єкта кримінального правопорушення (с. 100-118). На нашу думку, ознакою, яка диференціює кримінальну відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню мирних зібрань стає той факт, що це діяння може бути вчинено як загальним, так і спеціальним суб'єктом. Тому було б цікаво дізнатися позицію авторки з приводу такої ймовірної диференціації в межах ст. 340 КК України.

Сформульовані зауваження, у переважній більшості мають дискусійний характер і тому, суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертаційної роботи.

Усе викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертація «Кримінальна відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій» є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана особисто здобувачем, розв'язує конкретне наукове завдання, є актуальним, завершеним і таким, що має теоретичну і практичну значущість. Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 та Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40, а його авторка Анна Арменівна Керопян заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

Михайло ШЕПІТЬКО

